

PRT 419 – BALKAN ARKEOLOJİSİ

Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu

Ders 12: Cucuteni Kültürü

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Coğrafik Yayılım

Cucuteni / Tripoli Kültürü Romanya'dan (Cucuteni) Ukrayna'nın batısına kadar uzayan hatta Moldova içlerine kadar ulaşan bir bölgede görülür.

Cucuteni ismini Romanya'daki bir köyden almaktadır. 1800lü yılların sonlarında ilk kez burada kazılara başlanmıştır.

Tripoli Kültürü ise daha sonra 1897 yılında ilk kez Ukrayna'daki Trypilia köyünde bulunan buluntular üzerine verilmiştir.

Cucuteni / Tripoli ve çağdaşı kültürlerin yayılım alanları

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Coğrafik Yayılım

Bu kültürün, Güneydoğu Avrupa tarım kültürlerinin daha Doğuya yayılımıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Balkanların Neolitik kültürleri (Boian veya Hamangia) ile Kuzeydeki linear Seramik kültürleri bu kültürün öncüleri olarak görülmektedir.

Diğer yandan Tripoli / Cucuteni Kültürü, özellikle steplerde ve step ormanlarda yaşayan kültürlerle bağlantı içinde görülmektedir. (Özellikle Sredny ve Yamna kültürleri bunlar arasında sayılabilir. (Cucuteni sonrası)

Cucuteni / Tripoli kültürlerin yayılım alanları

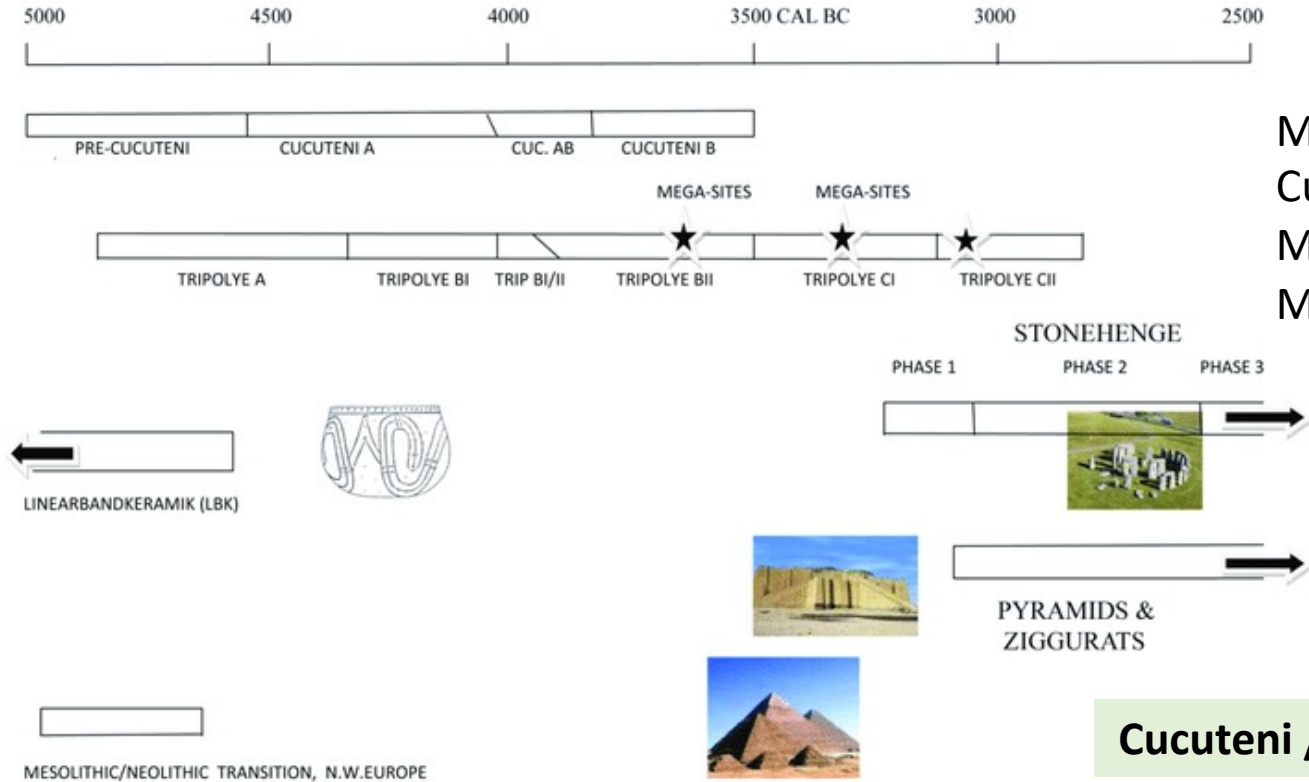
CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

c. M.Ö. 4500 – 3000 yıllarında görülen bir kültürdür.

Kronoloji

Önceleri Romanya’da Cucuteni olarak bağımsız ve Ukrayna’da da Tripoli olarak bağımsız bir şekilde oluşturulan kronolojiler sonradan Cucutni / Tripoli Kültürü için ortak bir hale getirilmiştir.

Bugün en çok kabul gören sistem bu kültürün üç ana döneme ayrıldığı sistemdir.

M.Ö. C. 4500-4000 - Erken (Precucuteni I-III'den Cucuteni A-B, Tripol, A'dan BI-II'ye)

M.Ö. 4000-3500 - Orta (Cucuteni B, Tripoli BII- CI-II)

M.Ö. 3500-3000 - Geç (Horodiştea-Folteşti, Tripoli CII)

Cucuteni / Tripoli kültürlerinin kronolojik gelişimi

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

PRE-CUCUTENI KÜLTÜRÜ Erken Evre

M.Ö. 4500-4000 - Erken (Precucuteni I-III'den Cucuteni A-B, Tripol, A'dan BI-II'ye)

Precucuteni kültürü olarak adlandırılan en eski dönem daha çok kuzeydeki Linear Seramik kültürleri ve güneydeki Balkan kültürlerinden gelişmiş olmalıdır.

Bu kültür M.Ö. 5. Binden itibaren Karpat dağlarının eteklerinde yer alan çekirdek bölgesinden genişleyerek büyük bir alanda etkisini göstermeye başlamıştır. Yerleşmelerin çoğu nehlere yakın yerlere kurulmuştur.

En erken yapılar çukur evler ve çamur ve ahşap ağırlıklı inşa edilen örneklerdir. Evlerin tabanları kille sıvanmakta ve duvarları da sıvanmaktaydı. çatılar hafif malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir.

CUCUTENİ / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

PRE-CUCUTENİ KÜLTÜRÜ Erken Evre

M.Ö. 4500-4000 - Erken (Precucuteni I-III'den Cucuteni A-B, Tripol, A'dan BI-II'ye)

Seramik

Bu döneme ait seramik buluntuların sayısı çok değildir. Seramik bazen kabartma bezeli olarak yapılmıştır ve genellikle alacalı yüzeylere sahiptir. Bu erken evrenin sonlarına doğru seramik örneklerin boyayla bezenmeye başladığı görülür.

Bu dönemde görülen beyaz boyalı örnekler Gumelnitsa – Karanovo Kültüründen ithal edilmiş olmalıdır.

Beyaz boyalı seramiğin ortaya çıkışı ve seramik fırınlarında yapılan seramik üretimine geçişi temsil eden evreden itibaren Precucuteni kültürünün sona erdiği ve Cucuteni Kültürüne yani orta evreye geçildiğini göstermektedir.

CUCUTENİ / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Orta Evre

M.Ö. 4000-3500 - Orta (Cucuteni B, Tripoli BII- CI-II)

Kültürel Gelişim

Bu dönemde Cucuteni / Tripoli kültürü daha da geniş sınırlara ulaşır.

Dal örgü çamur sistemiyle yapılan mimari görülür. Yapılar içerisinde mutlaka ocak / fırınlar yer alır.

Seramik hala daha elle yapılmaktadır. Çark henüz görülmemiştir. Bu kültürün en karakteristik seramik özelliği, sarı veya kırmızı renk astar üzerine siyah boyayla yapılan spiral motiflerinden oluşan bezemelerdir.

Daha çok depolama ile bağlantılı olan büyük armut biçimli seramik örnekleri yaygındır.

Seramik dışında yine seramikle benzer şekillerde bezenmiş insan ve hayvan figürinleri ve ev modelleri de yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan figürinleri daha çok tanrıçaları temsil etmektedir.

“Tanrıça” figürinlerinin çok sayıda olması, bilim adamları tarafından anatanrıça kültünün ortaya atılmasına sebep olmuştur. Cucuteni örnekleri bilim adamları arasında bu fikrin doğuşunun temelini oluşturur. Ancak bu teoriler günümüzde çok değer görmemektedir.

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Geç Evre

M.Ö. 3500-3000 - Geç (Horodiştea-Folteşti, Tripoli CII)

Kültürel Gelişim

Bu dönemde Cucuteni / Tripoli Kültürünün yayılım alanı kuzeybatı Ukrayna'yı da içine alacak şekilde gelişir.

Avcılık gerilerken hayvancılık konusunda gelişmeler kaydedilir.

Bir önceki dönemde görülmeye başlanan ancak evcilleştirilip evcilleştirilmediği tam olarak anlaşılamayan at bu dönemde daha da önem kazanarak daha yoğun bir şekilde görülmektedir.

Seramik bezemeleri üzerinde ip şeklinde yeni bir motif, daha önceki evrelerde görülen spiral formlu motiflerin yerine daha yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır.

Mezarlara konan daha çok sayıdaki mezar eşyası ölü gömme geleneklerindeki değişimlere işaret etmektedir.

Bu dönemde çevre bölge kültürlerine ait ithal maddi kültür öğelerinin sayısında da artış görülmüştür.

CUCUTENİ / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Sona Eriş

Bu konuda en çok kabul gören teorilerden biri, Karadeniz kıyılarında hakim olan Kurgan Kültürüne (Yamna) ait insanların - ki bunlar büyük ihtimalle Proto Hind – Avrupa Dilini Konuşan insanlar olmalıydı – uzun bir süre boyunca sürekli olarak Cucuteni _ Tripoli Kültürüne ait yerleşimleri istila etmeleri sonucunda bu kültürün sona erdiğidir.

Bu durumda bu kültürün sonu savaşlarla getirilmiş olmaktadır.

Cucuteni – Tripoli Kültürü daha çok barışçı ve dini özellikleri güçlü bir kültür olarak öne çıkarken, Kurgan Kültürü (Yamna Kültürü) savaşçı özellikleriyle kendini gösteren bir kültürüdür. Cucuteni – Tripoli kültürünün sona ermesiyle çok sayıda kale ve savunma sistemlerine sahip yerleşim yerleri görülmeye başlar. Dini açıdan önem taşıyan değerler yerini daha sert savaşçıl özelliklere bırakır. Savaşçı mezarlarının sayısında artış görülür.

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Mimari

Bu geniş coğrafya'da bu kültüre ait 1000'den fazla yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bunlar arasında küçük Köy yerleşmelerinden büyük yerleşim alanlarına kadar değişen boyutlarda yerleşimler vardır. Bu büyük yerleşimler, çevresi birden çok hendekle belirlenmiş yüzlerce evden oluşmaktadır.

Evlerin yerleşim içerisindeki düzenlenişi genellikle merkezde bir veya birden fazla yapı olacak şekilde dairesel planlı veya konsantrik daire şeklinde plana göre düzenlenmiştir. Ör: KOLOMIYSHCHİNA Köyü.

CUCUTENİ / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Mimari

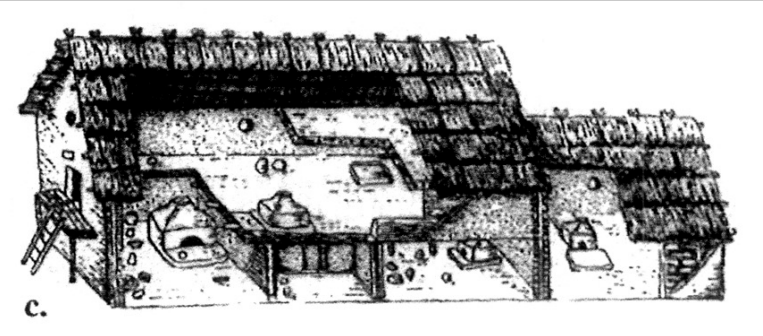
Diğer bir yerleşim modeli, nehrin kıyısında yer alan sıralar halindeki evlerden oluşur. evler, basit kulübelerden, çok büyük evlere kadar değişen boyutlarda yapılmaktadır. Bu büyük örnekler arasında iki katlı yapılar da görülür.

Küçük yapılar çekirdek ailenin yaşadığı mekanlar olarak değerlendirilirken, büyük yapılar çekirdek ailenin ötesinde belki akrabaların bir arada yaşadığı mekanlar olmalıdır.

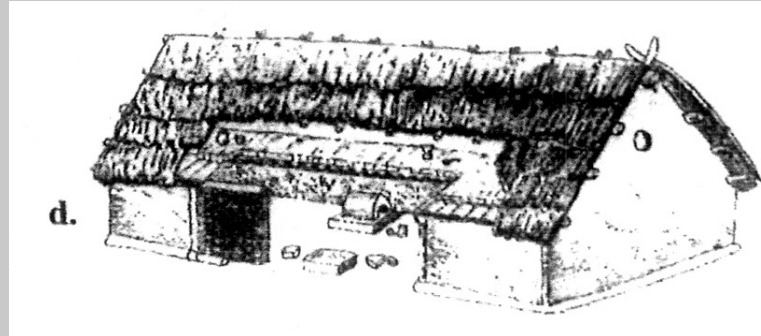
Özellikle erken dönemlerde görülen çukur evler yanında dal örgü çamur harç ile inşa edilen yapılar yaygındır.

Yerleşimler içerisinde kilden yapılan ocaklar ve fırınlar görülmektedir.

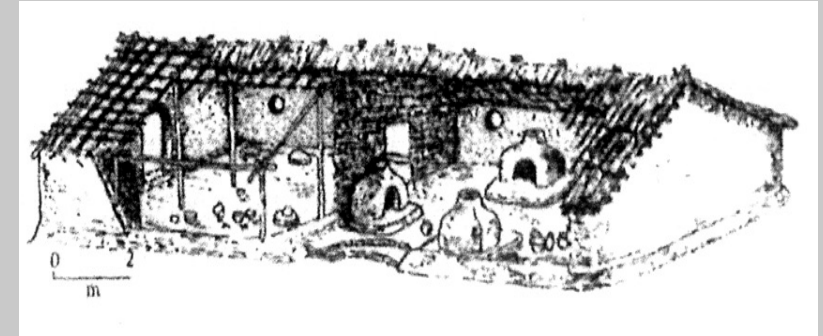
Bazı ev modellerinde evlerin iç kısımlarıyla ilgili iç mimari öğeleri ve çeşitli mobilya örnekleri tespit edilebilmiştir. Bunun yanında duvarlarda bezemelerin yer aldığına dair izler de yine bu ev modellerinden anlaşılmaktadır.

Çift katlı ev

Tripoli evi

Çok fırınlı Tripoli evi

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Mimari

Bu geniş coğrafya'da bu kültüre ait 1000'den fazla yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bunlar arasında küçük Köy yerleşmelerinden büyük yerleşim alanlarına kadar değişen boyutlarda yerleşimler vardır. Bu büyük yerleşimler, çevresi birden çok hendekle belirlenmiş yüzlerce evden oluşmaktadır.

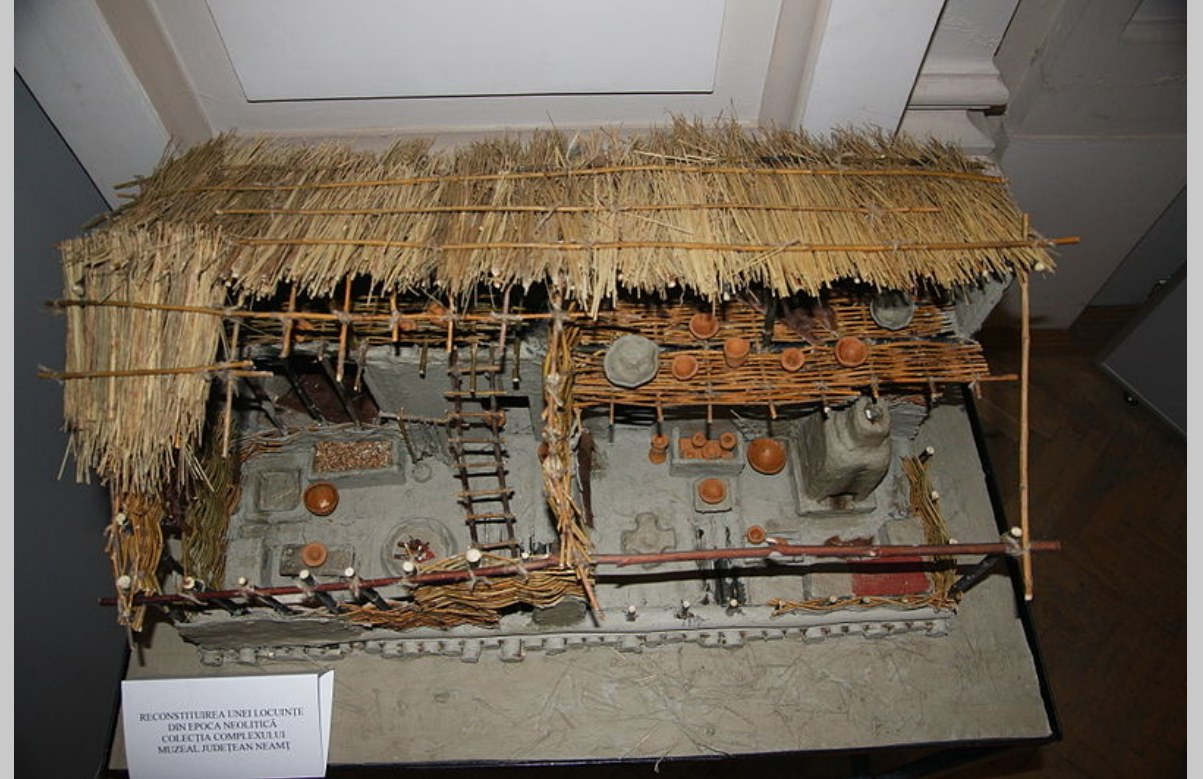
Evlerin yerleşim içerisindeki düzenlenişi genellikle merkezde bir veya birden fazla yapı olacak şekilde dairesel planlı veya konsantrik daire şeklinde plana göre düzenlenmiştir. Ör: KOLOMIYSHCHİNA Köyü.

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Mimari

Bazı binalar içinde ve bunlarla bağlantılı tespit edilen düzenlemeler bu yapıların dini birer mabet olarak da kullanıldığını göstermektedir. Binalar içerisindeki bazı platformlar (altarlar?) bu fonksiyonun belirlenmesinde göz önünde bulundurulmuştur.

Cucuteni / Tripoli Ev Rekonstrüksiyon

CUCUTENİ / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Mimari

Tripoli / Cucuteni Kültürü'nün ekonomisine bakıldığında karışık tarım ekonomisinin varlığı görülür. Evcilleştirilmiş hayvanlar arasında genellikle sığır cinsi hayvanların egemen olduğu görülmesine rağmen koyun keçi cinsleri ile domuzlar da bol görülür.

Bu durum Tripoli / Cucuteni kültürünün geç döneminde gözlenen büyük değişimle yerleşmelerin ovalardan daha kurak steplere geçmesiyle değişir. Geç dönemde özellikle evcil domuz sayısında büyük bir düşüş gözlenir.

Evcil hayvanlar yanında çok sayıda av hayvanı da yine fauna arasında görülmektedir.

Cucuteni / Tripoli Ev Rekonstrüksiyon

Bükreş örnekleri

CUCUTENİ / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

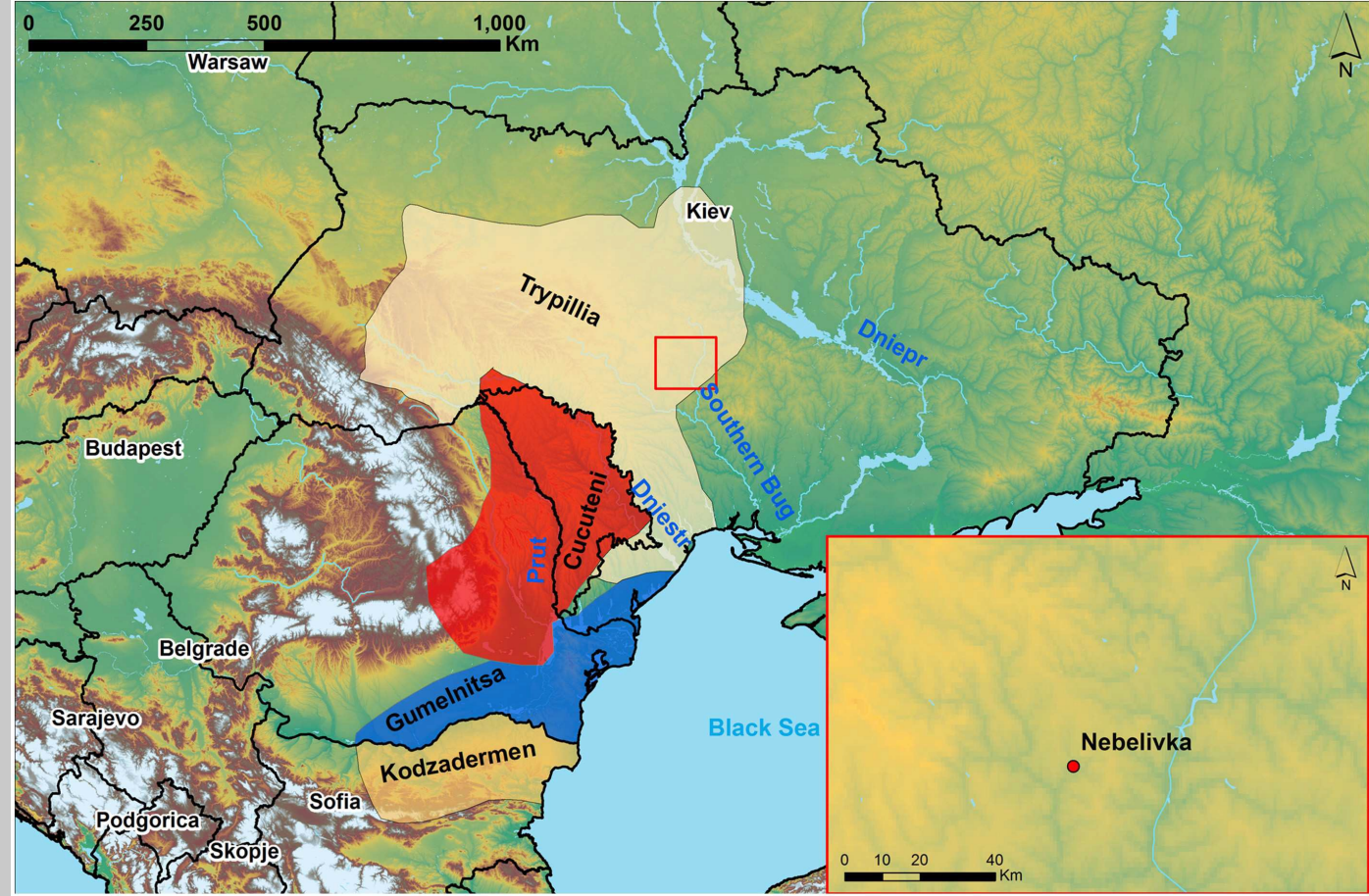
Mimari

Son yıllarda özellikle Ukrayna'da yaygın olan Tripoli kültürüne ait mega boyutlarda yerleşim yerleri ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Bu yerleşimler MÖ 4 .Binyılda Avrupa'nın en büyük boyutlu yerleşimlerini oluşturur. En büyüğü 320 hektar boyutlarında olabilmektedir.

Bu yerleşimler konsantrik bir formda inşa edilmektedir ve evlerin kapıları da ortadaki açık alana açılmaktadır. MÖ 5. binyıldan itibaren yerleşimlerin boyutları ve gruplar halinde dağılımları ile ilgili konular, Cucuteni ve Tripoli kültürlerinin birbirinden ayrıldığını gösterir.

Cucuteni A evresinde yerleşim sayıları artarken yerleşmelerin boyutları 1 hektardan aşağıya düşer. Buna karşın, Tripoli A evresinden itibaren 1 hektarlık yerleşimler bulunmasına rağmen genelde yerleşimlerin 10 hektardan daha büyük oldukları görülür.

Yerleşim boyutlarındaki bu çok büyük artış Tripoli Kültürünün ilerleyen aşamalarında meydana gelmiştir.

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Mimari

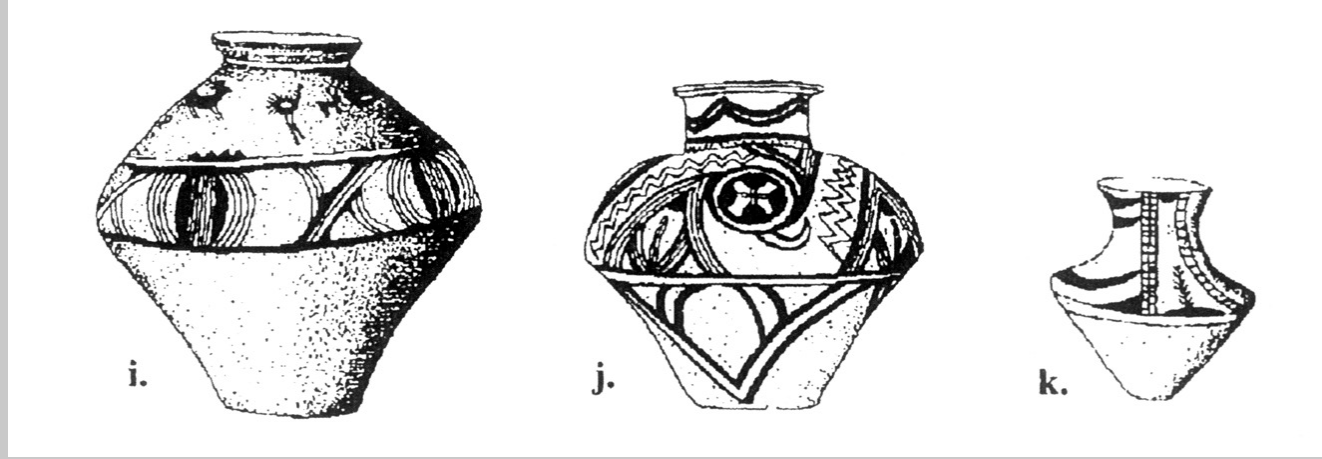

Nebelivka Tripoli Kültürü Mega Boyutlu Yerleşiminin planı ve Maidenetske Yerleşiminin rekonstrüksiyonu

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Seramik

Bu kültürün en öne çıkan özellikleri stilize figürinler ve zengin bezemelere sahip kaliteli seramik örnekleridir. Bu bezemeler genellikle boyalı olmasına rağmen daha az sayıda örnek kazıma veya kabartma yoluyla da bezenmektedir.

Kaplar üzerinde geometrik bezemeler. Son örnekte ağaç motifi

Seramik üzerindeki zengin bezeme çeşitliliği zoomorfik ve antropomorfik figürinlerle de çeşitlenmektedir. Antropomorfik figürinler genellikle kadınları tasvir etmekte ve bunlar da genellikle bir tanrıça olarak yorumlanmaktadır. Seramik üzerindeki bezemeler de genellikle tanrıça veya grup halindeki tanrıçaları ifade etmektedir.

Bu kültüre ait seramik örnekleri üzerinde görülen tasvirler arasında bazı motifler oldukça tartışma yaratan spekülasyonlar yaratmıştır. Örneğin ağaç motiflerinin kutsal ağaçları temsil ettiği düşünülmektedir. Sığırların ise büyükbaş hayvanların Tanrıçasını temsil ettiği öne sürülmüştür.

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Seramik

Cucuteni Seramik Örnekleri

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Seramik

Cucuteni Seramik Örnekleri

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Seramik

Cucuteni Seramik Örnekleri

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Figürinler

Cucuteni Figürin Örnekleri

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Figürinler

Cucuteni Figürin Örnekleri

CUCUTENI / TRIPOLI KÜLTÜRÜ

Figürinler

Cucuteni Figürin Örnekleri